

van Dr. Ritter. Het is den Mensch die dit historisch door den menschen in het kader van een roman van een roman kwam gebeuren, op de om feiten, die en waarbij de nieuwere historie de menschen en aandacht voor lang zijn om de te begrijpen. De vele leven in en len tijd is hoofd is decoratief, dat lief geeft. In vorm van de spreking van de zusters L. E. en I. weer een heel verschenen no (ames" i). rs van den Franse Adélaïde en overdaan gekend het hof van Versailles van het azen over hen is ze", die aan alles geboorte een jacht. En — daar ische schets van boekje de beide voor ons als de e revolutiegeweld en woeden in al euren zelf wordt s in een enkelen wordt het leven gebeuren, van het erpaleis Bellevue voor de vijand, tot ze, uitgeput werven en telkens ig-gezochte schijn vinden. En altijd r zielsgesteldheid en der onschuld, hi leven van gorg van L. E. eigen in de tekening en we een klaar izenden, die als de schuld hadden. d.i. we zien de s altijd leest met st klimmende be-
 spanning brengt zelfs het huwelijksaanzoek, dat te krijgt en aanvaardt van den domine is vanzelfsprekend, omdat hij de gansch eenige is, die eenigermate haar partij wezen kan en iedereen er sinds lang op rekent.
 Maar voor deze Schrijfster is zulk een materie ijk genoeg: uit het onbelangrijke en alledaagsche, het week in week uit eenvormige, schept ze een sprekend beeld van het sleurleven, dat voor die omgeving en dien tijd typeerend is. En weer tekenen ze de menschen in den Mensch, want zooals deze Francosa waren er honderden, begerend als zij naar eenigen inhoud in hun bestaan van deffige vrouw-in-een-verloren-hoekje.
 Iemand, die pas lezen gaat zoo hem een boek wordt gegeven als „Van het Westelijk front geen nieuws", moet deze schets laten liggen: ze zal hem vervelen. Maar wie houdt van literaire broderie, wie het fijne kantwerk van rustig geweven zinnen op prijs weet te stellen, die moet het boekje lezen en zal er in genieten.
 Naast deze beide historische schetsen van cultureel en psychologisch beschouwenden aard is nog een derde, soortgelijke bundel verschenen, bij dezelfde Uitgeverij, „Menschen en Tijden" door Everard E. Gewin. Reeds de titel zegt het, dat we hier te doen hebben met historische beschrijving van het boven aangegeven genre. In de menschen wordt ook hier de tijd geteekend en dan gaat het om wat die menschen beweegt.
 Vier opstellen zijn hier samengevoegd. 't Eerste over de „Lotgevallen van een Hagenaar uit de Zeventiende Eeuw" vertelt van den omslag en het bezwaarlijke van het reizen in dien tijd, zelfs het reizen in hoog-ambtelijke statie. Het tweede geeft, op grond van brieven, de tekening van „Bilderdijk en zijn geliefde in Duitschland" en is een merkwaardige en zeer interessante bijdrage tot de Bilderdijkiana. In „Een jong Reveilprediker uit den Restauratietijd" wordt geschilderd de bekende Merle d'Aubigné in zijn verhouding tot den tijd en tot de opvattingen van de kringen, waarin hij gezien en geëerd was. En eindelijk brengt de vierde schets „Uit het leven eener „Schöne Seele"" in het beeld van Elisa von der Recke de ontleding van het zieleleven der hoogstaande vrouw uit de periode der romantiek.
 Ofchoon verscheiden van inhoud zijn al deze schetsen in één toon gehouden: dien der rustige beschouwing. En juist dat maakt ze alle zoo fijn. Men ziet de menschen zelf, zooals ze denken, zooals ze worden gevormd door verhoudingen en omstandigheden en zooals ze reageren, krachtens aard en aanleg, op de dingen rondom hen. En in die menschen en hun doen leert men weer hun tijd verstaan.
 Daarbij kan men ook hier weer genieten van den stijl, die deze wijze van historische beschrijving kenmerkt: verhalend en ontledend tegelijk, sober en toch telkens door lichtsprankeling verrassend, welverzorgd zonder eenig spoor van gemanieerdheid.
 Alzoo vormt deze bundel een voortreffelijke pendant van de beide eerstgenoemde boekjes en, met deze, een belangrijke aanwinst tot een literatuur-gaue, dat terzijde staat van de drukke heirbaan der moderne kunst, maar zeker van niet minder betekenis is dan veel, dat er in koortsige activiteit aan voorbijjaagt.
 C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

Christendom en vooruitgang, door H. E. Fosdick. Geautoriseerde vertaling. Ruys' Uitgeverijmaatschappij. — Zeist. z. 1.

Een paar weken geleden trok ik een vergelijking tusschen het Amerikaansche origineel en deze Nederlandsche vertaling.

Ik gaf mijn indrukken over Fosdick weer. Maar eigenlijk had ik het niet over het boek, dat nieuw voor mij ligt.

Toch is ook dit een revue waard. Just dit werk typeert zoo sterk, hoe Fosdick met de problemen van den dag omspringt.

Daar heeft men b.v. het godsdiensthistorische probleem.

Het kan worden uitgedrukt in de vragen: welk verband bestaat er tusschen de religie van Israël en de volkeren? Is het monotheïsme uit het polytheïsme voortgekomen of omgekeerd? Kan men in het Oude Testa-

ment zelf er bewijzen voor vinden, dat de Israëlitische godsdienst in den weg van evolutie tot hoogere ontplooiing is gekomen?

Na verwacht men van Fosdick niet, dat hij de Gereformeerde Schriftbeschouwing is toegedaan.

Voor ons is het geen oogenblik onzeker of de mensheid heeft zich in den beginne voor één God, den God des hemels en der aarde gebogen.

Het veelgodendom is een gevolg van het loslaten der oorspronkelijke religie. „Zich uitgevonden voor wijzen zijn ze dwaas geworden." Dit woord van Paulus biedt ons den sleutel tot verklaring van de verhouding tusschen den godsdienst van Israël en die der heidenen.

Hoe nu precies die verbastering der oorspronkelijke religie zich heeft toegedragen is ook voor ons een zank, welke voorwerp is van nauwkeurige onderzoekingen en waarop we maar niet één, twee, drie een antwoord gereed hebben.

Doch Fosdick is klaar.

Voor hem behoort het probleem tot het verleden.

Hij legt uit: „De studie van de oude schriftelijke bronnen omtrent den godsdienst, neergelegd in boeken en op monumenten en in de primitieve geloofsvormen, die nog rondom ons heen in alle ontwikkelingsstadia bestaan, heeft ons doen zien, langs welken weg het religieuze leven van den mensch is getrokken op z'n tocht vanaf den kinderlijken aanvang tot z'n huidige stand. Door het oude animisme in z'n veelvoudige vormen, door het veelgodendom in al z'n variaties is het gekomen tot grootscher mogelijkheden om het wezen en de bedoelingen van het goddelijke te omvatten. De hoofdlijnen, waarlangs het menschdom zich in z'n godsdienstige ontwikkeling heeft bewogen, zijn thans te volgen. En nergens zijn deze lijnen duidelijker aan te toonen dan in onze eigen Hebreuwsch-Christelijke traditie. Een van de kostelijkste resultaten der historische studie van de Schriften is de nu bestaande mogelijkheid om de manuscripten van den Bijbel in vrij wel chronologische orde te rangschikken en om dan aan de hand daarvan na te gaan, hoe het geloof en de hoop zich langzamerhand ontplooid hebben, totdat ze hun vollen bloei hebben verkregen in het Evangelie van Christus. Zie bijvoorbeeld eens, hoe zich de opvatting van Jehova ontwikkeld heeft vanaf het oogenblik, dat hij voor 't eerst vereerd werd als een berggod in de woestijn, totdat hij bekend werd als „de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus". Het wordt ons uitdrukkelijk verteld, dat de geschiedenis van Jehova's verhouding tot Israël aanving bij den Sinaï en dat vóór dien de Hebreuwsche vadersen z'n naam zelfs niet gehoord hadden. Daar op 'n bergtop in de wildernis van Sinaï woonde deze nieuw-gevonden godheid, die zoozeer als 'n mensch wordt voorgesteld, dat hij Mozes kon verbergen in 'n kloof tusschen de rotsen, van waaruit de profeet niet Jehova's gezicht, maar wel zijn „achterste deelen" kon zien. Hij was 'n krijgsgod en de naam van 'n oud boek omtrent hem is nog tot ons gekomen: „Het Boek der oorlogen des Heeren".

„Jehova is een krijgsman,
„Jehova is z'n naam"

zoo zong zijn volk destijds van hem en 't verheugde zich in z'n macht, wanneer hij donderde en bliksemde op den Sinaï. Er zijn weinig verhalen in de geestelijke geschiedenis van het menschdom zoo boeiend als dat van dezen berggod. Voor de eerste maal in de Semitische geschiedenis — althans voor zoover ons bekend — verliet hij z'n vaste woonplaats. Met z'n uitverkoren volk reisde hij in de Heilige Ark naar Kanaän; geleidelijk paste hij zich aan 't land aan, nam hij de functies van de vroegere goden van Kanaän over en vestigde hij zijn soevereiniteit in 't geheele Palestina. Toch werd hij ook toen nog, evenals alle oude godheden, geacht geografisch beperkt te zijn tot het land, waarvan hij de godheid was. Milkom en Kamos waren ook werkelijke goden, die evenzeer over de Filistijnen en over de Moabiteten regeerden als Jehova over de Israëlieten... Doch naarmate men tot voller begrip kwam, breidde zich ook de soevereiniteit van Jehova uit, totdat zijn macht de plaats en de functies van alle andere goden tot zich trok. Amos zag, hoe hij met de naties speelde als met schaakstukken; Jesaja hoorde, hoe hij de volken floot als 'n schaapherder z'n hond; Jeremia hoorde hem roepen: „Zoude iemand zich in verborgene plaatsen kunnen verbergen, dat ik hem niet zou zien? Vervul ik niet den hemel en de aarde?" totdat we ten laatste door de ballingschap van Israël en de versterking van 't geloof, de verheldering der denkbeelden, die er 't gevolg van waren, de gedachte die hoogte zien bereiken, waarop het grootsche veertigste hoofdstuk van Jesaja staat, dat de al-omvat-

tende absolute heerschappij van God beschrijft, dat priestertelijk scheppingsverhaal, waarin God de dingen roept met 'n enkel woord; die psalmen, die uitroepen:

„Want alle de goden der volkeren zijn afgoden,
„Maar de Heere heeft de hemelen gemaakt."

Dit citaat is naar alle kanten leerzaam.

Het laat u omtrent het ware standpunt van Fosdick geen oogenblik in het onzekere.

Wie hierin nog een orthodoxe draad kan ontdekken, heeft het onderscheidingsvermogen voor geestelijke stroomingen verloren of nooit bezeten.

Geen andere orthodox-klinkende uitspraken kunnen ooit het door en door modernistische van deze uitspraak neutraliseeren.

Het betreft hier de Godsbeschouwing van Fosdick.

Deze beheerscht zijn wereld- en levensbeschouwing.

De Godsbeschouwing is de wortel. Wereld- en levensbeschouwing zijn de takken.

Waar de wortel ziek, doodelijk ziek is, daar moeten ook de takken verdorren.

Maar nog in andere opzichten is dit citaat typeerend.

Hierin wordt een kort begrip van de Schriftkritische Duitse theologie gegeven.

Het Wellhausianisme domineert hierin. De voorstellingen van andere richtingen worden hiermee zoo kunstig gekombineerd, dat zij te samen één geheel schijnen te vormen. Voeg en laach zijn naasteerlijk weggewerkt. Fosdick vermeldt hier geen bron, waaruit hij zijn wijsheden geput heeft. 't Lijkt of alles uit zijn eigen brein is ontsprongen. Onoffenheden in die verschillende theorieën heeft hij handig afgeslepen. Holten opgevuld. Vloekende kleuren overschilderd. 't Sluit alles als een bus. 't Klopt precies.

Waar vond men elders zulk een knappe samenvatting van het radikaal-kritische standpunt?

En dan — hoe populair! Hij hangt zijn appels voor niemand te hoog. Men behoeft niet eens op zijn teenen te gaan staan om er bij te kunnen.

In dit opzicht heeft Fosdick een benijdbaar talent. Vooral voor een groot deel der Amerikaansche bevolking.

Want dat houdt niet van zwaarteitigheid.

Dat gooit geschiedenisboeken als wij erop na houden, al worden ze nog zoo aantrekkelijk geïllustreerd, zonder aarzeling in een hoek.

Alleen een geschiedenis van de mensheid, gelijk Hendrik van Loon, gaat er in.

Er zijn opmerkelijke trekken van overeenkomst tusschen Hendrik van Loon en Fosdick.

Eén wil ik er noemen.

Zij weiden 't beiden alles wat ze neerschrijven zoo haastig.

Al hebben ze 't over feiten, duizende jaren geleden, 't is of ze er zelf bij zijn geweest.

Zij spraken autoritair, bijna in den toon van onfeilbaarheid.

Zij doen dat zoo suggestief, dat iemand, hij zij intellectueel of eenvoudig, hen haast niet durft tegenspreken, uit vrees naar den hoek der dommen te worden gedreven.

Zulk optreden behaagt vele Amerikanen en... ook wel Nederlanders.

Zij hebben graag, dat iemand 't nu maar zegt, hoe het moet zijn.

Mits hij maar niet een Schriftgeloovige is.

In wijde kringen is men tegenwoordig beu van den twijfel. Men houdt van het apodiktische. Om finesse bekomen ze zich niet. Wat stellingwerk met wat vlaggen zien ze 't liefst. En dan moeten ze er iemand in zien klimmen. Ze willen 't gevoel hebben: 't is hier veilig, je kan niet naar beneden vallen.

Fosdick kent zijn Pappenheimers, omdat hij zelf zoo'n Pappenheimer is.

Hij valt bij vele Amerikanen in den smaak, omdat deze Amerikanen in zijn smaak vallen.

Hij is een goed psycholoog, maar in zijn werken openbaart zich ook de psychologie van het bedoelde Amerikaansche volksdeel.

„Geen muizenissen. Zóó is het. Afgelopen!"

Daarmee is heel hun levenshouding beschreven.

En wanneer er dan ook onder ons zijn, die met zulke geschriften dwepen, moge dit gelden als een teeken des tijds.

Na leide men hieruit niet af, dat men hier met een proeve van banale oppervlakkigheid te doen heeft.

Dat is het 'n juist, waarom mannen als Fosdick zoo'n opgang maken.

Ze hebben niets banaals over zich.

Noem hen oppervlakkig. Goed.

Maar geef toe, dat ze pikant zijn.